

UOT 327

Beynəlxalq məsələlər**LATIN AMERİKASI ÖLKƏLƏRİ İLƏ İKİTƏRƏFLİ ƏLAQƏLƏRİN AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ XARİCİ SİYASƏTİNDƏ YERİ VƏ ƏHƏMİYYƏTİ****B.M.Seyidov**

(Azərbaycan MEA-nın akademiki N.M.Vəlixanlı tərəfindən təqdim edilmişdir)

Məqalədə Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas prioritetləri öz əksini tapmış, Latin Amerikası ölkələri ilə əməkdaşlığın tarixi, ikitərəfli əlaqələrin əsas istiqamətləri qarşılıqlı şəkildə təhlil edilmişdir. Bu ölkələrlə iqtisadi, siyasi, mədəni və s. əlaqələrin əhəmiyyəti vurğulanmış, Azərbaycan-Ermənistan-Dağlıq Qarabağ probleminin həllində Latin Amerikası regionu ölkələrinin təsir imkanları araşdırılmışdır.

Açar sözlər: *Latin Amerikası, Cənubi Qafqaz, diplomatiya, səfirlik*

Azərbaycanda həyata keçirilən xarici siyasətin prioritet istiqamətlərindən biri ayrı-ayrı beynəlxalq qurum və təşkilatlar ilə yanaşı müxtəlif dövlətlər ilə də ikitərəfli əlaqələr və bərabər-hüquqlu münasibətləri qurmaq, bu münasibətləri qarşılıqlı hörmət, maraqlar və bir-birlərinin işlərinə qarışmamaq prinsipi əsasında möhkəmləndirərək, onu inkişaf etdirməkdir.[2, 3]

Məhz bu nöqteyi-nəzərdən qeyd etmək olar ki, Azərbaycan Respublikasının xarici siyasət prioritetlərində son dövrlərdə ölkənin Latin Amerikası ölkələri sistemi ilə siyasi, iqtisadi, habelə mədəni sahələrdə əlaqələr qurması və bunu olduqca yüksək bir səviyyədə inkişaf etdirməsi prosesi öncül yerlərdən birini tutur.

Burada önəm verilən ən mühüm məsələlər isə ölkənin təhlükəsizliyinə qarşı olan təhdidləri neytrallaşdırmaq, xalqın rifah halının yüksəldilməsi, neft gəlirlərinin səmərəliliyinin təmini üçün investisiya yatırımlarının artırılması, eyni zamanda xarici kapital və investisiyaların, həmçinin yeni texnologiyaların ölkə iqtisadiyyatına daxil olmasını, o cümlədən Azərbaycan reallıqlarının dünyaya bəyan edilməsində bu kimi dövlətlərdən maksimal dərəcədə yararlanmaqdan ibarətdir.

Təsadüfi deyildir ki, müasir Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas vəzifələri və hədəfləri də sürətlə dəyişən dünya sistemində qatılmaq, dövlətin davamlı inkişafını, suveren

hüquqlarını, ərazisinin və əhalisinin təhlükəsizliyini, dinc və firəvan həyatını, milli ehtiyatları üzərində siyasi, iqtisadi və geostrateji nəzarəti təmin etmək məqsədilə yerləşdiyi bölgə və dünya dövlətlərinin, eyni zamanda digər xarici faktorların imkanlarından səmərəli istifadə etməkdən ibarətdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bir çox Latin Amerikası ölkələrinin də öz növbəsində Qafqazda, o cümlədən Azərbaycanda geostrateji və geosiyasi maraqları vardır. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının zəngin təbii sərvətlərə malik olması, əlverişli geosiyasi və strateji vəziyyəti, üç qitəni bir-birinə bağlayan nəqliyyat-kommunikasiya sisteminin mərkəzində yerləşməsi, sülhsevər xarici siyasəti və bölgədə sabitlik və sabitlik amilinə birmənalı olaraq riayət etməsi, habelə demokratiya və bazar iqtisadiyyatı yolunu tutması, xarici siyasət kursunda isə Qərbbə meyil göstərməsi və s. bu kimi amillər son dövrlərdə Latin Amerikası dövlətləri üçün Azərbaycan amilini daha önəmli tərəfdaşa çevirmişdir.

Məlumat üçün onu da bildirək ki, Azərbaycan Latin Amerikası dövlətləri ilə daha ciddi münasibətlər qurmaq niyyətini 1993-cü ildə bəyan etmişdir. Ancaq, o dövrdə Azərbaycanın real müharibə vəziyyətində olması, daxili problemlər və olduqca önəmli məsələlərin mövcudluğu Latin Amerikası ölkələri ilə ikitərəfli

münasibətlərin qurulması və bunun bir qədər də irəli götürülərək inkişaf etdirilməsi əsl maneəyə çevrilmişdir.

Təsadüfi deyildir ki, ölkədə hakimiyyətlərin bir-birlərinin ardınca iflasa uğraması, səriştəsizlik, ölkə daxilində baş verən hakimiyyət çəkişməsi, habelə dövlət idarəetməsinin başlıbaşına buraxılması və nəticə olaraq ölkə torpaqlarının ard-arda işğala məruz qalması və bütün bunların kontekstində xarici siyasət kursunun düzgün formalaşdırılmaması [12], təəsüflər olsun ki, ağır olan işləri bir qədər də çətinləşdirmişdi. Hətta iş o yerə çatmışdır ki, artıq ölkənin taleyi iri dövlətlər tərəfindən həll edilməkdə idi.

1993-cü ildə, ölkənin ən ağır durumunda xalqın iradəsi ilə hakimiyyətə gətirilən Heydər Əliyev, tezliklə ölkədə köklü islahatlara başlayır.

Qarşıya qoyulan hədəflərə görə, Heydər Əliyev birinci növbədə respublikanın aparmış olduğu xarici siyasət kursuna yeni düzən verməli, ölkədaxili sabitliyi bərqərar etməli, dağılmış iqtisadiyyatın bərpası üçün ölkəyə yeni investor axınlarına əlverişli şərait yaratmalı idi. [15]

Digər tərəfdən belə bir mürəkkəb vəziyyətdə xaricdə yerləşən erməni diaspor qurumları tərəfindən geniş bir şəkildə başlatılmış olan anti-azərbaycan təbliğat kompaniyasına da “dur!” deyilməsi üçün kompleks şəkildə diaspora fəaliyyətinə start verilməli idi.

1993-cü il oktyabr ayının 10-da Prezident seçilən Heydər Əliyev, çevik və dinamik addımlar atmaqla qısa bir zamanda Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində iştirakı və özünəməxsus mövqelər qazanması üçün lazımi tədbirlər həyata keçirdi. Belə ki, ölkənin xarici aləm üçün mühüm önəm kəsb edən maraqlar dairəsini, geosiyasi və geoiqtisadi əhəmiyyətini düzgün dəyərləndirərək, beynəlxalq aləmin Cənubi Qafqazda, Xəzər regionunda və Azərbaycanda üst-üstə düşən və kəsişən maraq dairələrini müəyyənləşdirən dahi siyasətçi, eyni zamanda beynəlxalq münasibətlərin və beynəlxalq təhlükəsizlik mühitinin vəziyyəti və yeni-yeni çağırışları, dövlətlərarası əlaqələrin prinsipləri, beynəlxalq hüququn təsir gücü və dairəsi, dünyanın, habelə regionun böyük və aparıcı ölkələrinin, o cümlədən beynəlxalq təşkilatların

Cənubi Qafqaz və Azərbaycanla bağlı yürütdüyü, yaxud yürüdə biləcəyi siyasətə, yarana biləcək təhlükələrə və s. aydınlıq gətirdi. [5, s.32-48]

Məhz bu zamandan etibarən dünya siyasətinin formalaşdırılmasında aparıcı rol oynayan dövlətlərlə, o cümlədən siyasi nüfuzuna və iqtisadi imkanlarına görə beynəlxalq aləmdə özünəməxsus yer tutan Latin Amerikası dövlətləri, qurum və təşkilatlar ilə də qarşılıqlı münasibətlərin sahmana salınması və inkişaf etdirilməsi, Azərbaycan Respublikası xarici siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri kimi müəyyən edilir.

Maraqlıdır ki, burada hədəf olaraq götürülən digər bir məqam Latin Amerikası ölkələrinin regional olaraq siyasi və iqtisadi baxımdan ABŞ-ın, global miqyasda isə ümumamerika səviyyəsində Sakit okean və Asiya məkanında siyasi və iqtisadi integrasiya proseslərində iştirak etməsi ilə bağlı olmuşdur. [6, s. 269]

Belə ki, Latin Amerikası regionunda istər iqtisadi, istərsə də siyasi baxımdan dünyanın fəvqəldövləti hesab olunan ABŞ-ın dominantlıq təşkil etməsi, ABŞ-Azərbaycan münasibətlərinə təsir etməklə qalmayıb, rəsmi Bakıya Çili, Venesuela, Argentina, Urquvay, Paraqvay və başqa bu qisimdən olan böyük dövlətlərin də yer aldığı Ümumamerika azad ticarət bölgəsinin iqtisadi imkanlarından yararlanma bilməsi kimi mühüm dividendlər vəd etmişdi.

Digər tərəfdən ABŞ-ın təsiri dairəsində olan Amerika Dövlətləri Təşkilatı (ADT), Karib Ümumi Bazarı (KÜB), Mərkəzi Amerika Ümumi Bazarı (MAÜB) və s. bu kimi təşkilatlara nüfuz etmək də Latin Amerikasına məxsus ölkələrlə ikitərəfli münasibətlər kontekstinin zəmini kimi ortaya çıxmalı idi.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın maraqları ilə uyğun gələn beynəlxalq və nüfuzlu təşkilatlar çərçivəsində Latin Amerikasının ayrı-ayrı dövlətləri ilə tərəfdaşlıq və müttəfiqlik münasibətləri yaratmaq, respublikanın beynəlxalq və regional təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün onların imkanlarından maksimal dərəcədə yararlanmaq kimi çox önəmli qərarlar da, taktiki baxımdan məqbul sayılan variantlar sırasında idi.

Vurğulamaq olar ki, konkret zaman və mövcud situasiyaya uğun bir şəkildə həyata keçirilən bu siyasət tədricən daha effektiv nəticələrə varmaq və görülməli işlərin prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi nöqtəyi-nəzərindən də mühüm və önəmliliyi ilə seçilməkdə idi. Təsadüfi deyildir ki, güclənən və sürətlə inkişaf edən Azərbaycana qarşı global güclərin təzyiq rıçaqlarını işə salması Latin Amerikasının da yer aldığı Qoşulmama hərəkətinə üzvlük kimi çox önəmli bir qərarı da öz bərabərində gətirmişdir.

Bütün bunlar bir daha onu göstərir ki, əslində Azərbaycanın geosiyasi maraqlarına müvafiq olaraq dünya dövlətləri ilə münasibətlərin düşünülmüş siyasi strategiyasını formalaşdırmış Ümummilli lider, Qərbə inteqrasiyaya, o cümlədən bu kontekstdə Latin Amerikasının ölkələri ilə qurulmuş və qurulacaq münasibətləri ikitərəfli və çoxtərəfli formatda inkişaf etdirməyə hər zaman xüsusi önəm vermiş, bu istiqamətdə atılacaq addımları daim diqqət mərkəzində saxlamışdır.

Təsadüfi deyildir ki, Ümummilli liderin xarici siyasət kursunu dəyərləndirən tədqiqatçı alim Əli Həsənov bu barədə yazır: “Heydər Əliyevin milli inkişaf siyasəti əslində Azərbaycanın təkcə Cənubi Qafqaz və Xəzər hövzəsi ilə deyil, eyni zamanda Avrasiya bölgəsi və dünyadakı regional və beynəlxalq addımlarını, mövqelərini, eyni zamanda onun dünya birliyinə inteqrasiyasının prinsiplərini və əsas məqamlarını dəqiq müəyyən etmişdir. Digər tərəfdən Ümummilli liderin beynəlxalq və regional xarici siyasət kursu, Azərbaycanın geosiyasi maraqlarına müvafiq olaraq, həm region ölkələri, həm də dünya dövlətləri ilə münasibətlərin pragmatik, ölçülüb-biçilmiş, düşünülmüş və balanslı siyasi strategiyasını formalaşdırmışdır” [4, s.28-29]

Söylənilən fikirlərə və gətirilən argumentlərə əsasən qətiyyətlə söyləyə bilərik ki, Latin Amerikasının ölkələri ilə ikitərəfli və çoxtərəfli əməkdaşlığın konturları da məhz Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən müəyyənləşdirilmişdir.

Latin Amerikasının ölkələrinin Azərbaycanı tanıması tarixinə gəldikdə isə qeyd etmək lazımdır ki, bu tarix 1991-ci ildən başlanır.

Belə ki, bu ölkələr sırasında öz nüfuzu ilə seçilən Braziliya, Azərbaycanın müstəqilliyini 1991-ci il dekabrın 26-da tanımış, 1993-cü il oktyabrın 21-də isə iki ölkə arasında diplomatik münasibətlərin yaradılması üçün mühüm addımlara imza atılmışdır. [8]

Latin Amerikasının ölkələri sırasında olan ölkələrdən biri kimi Argentina dövləti isə Azərbaycanın müstəqilliyini 1992-ci il martın 9-da tanımış, iki ölkə arasında diplomatik münasibətlər isə 1993-cü ilin noyabr ayında qurulmuşdur.

Şimali Amerika Birliyinə daxil olan, ancaq adı Latin Amerikasının ölkələri sırasında gedən Meksika isə Azərbaycanın müstəqilliyini 1991-ci il dekabrın 25-də tanımış, ikitərəfli formatda diplomatik əlaqələr isə 1992-ci ilin fevralın 10-da qurulmuşdur. [10]

Azərbaycanın müstəqilliyini ilk tanıyan Latin Amerikasının ölkələrindən biri isə Kuba olmuşdur. Çox maraqlıdır ki, Mərkəzi və Cənubi Amerikanın yeganə sosialist ölkəsi olan, Azərbaycanla əlaqələrə daim maraq göstərən, 1991-ci il dekabrın 26-da Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan bu ölkə ilə rəsmi Bakı arasında diplomatik münasibətlər 1992-ci il martın 27-də qurulmuşdur.

1991-ci il dekabrın 28-də Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan Kosta Rika ilə isə diplomatik münasibətlər 1997-ci il yanvar ayının 15-nə təsadüf etmiş, iki ölkənin Xarici İşlər Nazirlikləri arasında “Siyasi məsləhətləşmələrin yaradılmasına dair anlaşma memorandumu imzalanmışdır. [6, s. 329]

Latin Amerikasının ölkələri içərisində siyasi sferada daim diqqətçəkən ölkələrdən biri olan Venesuela isə Azərbaycanın müstəqilliyini 1992-ci ilin yanvarın 9-da tanımış, hər iki ölkə arasında diplomatik münasibətlərin qurulması isə 1995-ci il may ayının 12-nə təsadüf etmişdir. [6, s. 329]

1992-ci ildə ölkəmizin müstəqilliyini tanıyan və onun ərazi bütövlüyünə hörmətlə yanaşan Latin Amerikasının ölkələrindən biri isə Haiti olmuşdur ki, bu ölkə ilə də rəsmi Bakı arasında diplomatik münasibətlər 2003-cü il may ayının 9-da qurulmuşdur. [6, s. 329]

Araşdırmalar nəticəsində aydın olur ki,

Latın Amerikasında yerləşən bir çox dövlətlər ilə isti və səmimi münasibətlər qurulsa da, təəssüflər olsun ki, bəzi dövlətlər ilə ikitərəfli siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələr hələ də ləng inkişaf etməkdədir. Bu ölkələr sırasına isə Qayananı, Qvatamelanı, Perunu, Salvadoru, Yamaykanı və Haitini aid etmək olar.

Qeyd etmək lazımdır ki, Latın Amerikasının ölkələri ilə diplomatik əlaqələrin daha dinamik inkişaf dövrü Azərbaycan Respublikasının hazırkı Prezidenti cənab İlham Əliyevin hakimiyyəti dövrünə təsadüf etmişdir.

Bildirilməlidir ki, məhz bu dövrdə Latın Amerikasının ölkələri ilə ikitərəfli formatda əlaqələrin inkişaf etdirilməsi yönündə daha mühüm və daha pragmatik addımlar atılmış, olduqca uğurlu nəticələrə nail olunmuşdur. [1]

Bu münasibətlərin inkişafında strateji hədəflərə nail olmaq üçün ilk olaraq ölkənin taleyüklü məsələsi statusunda Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı vacib faktorlar daha çox qabardılmışdır. Belə ki, uzun illər xarici siyasətdə daha çox Avroatlantik strukturlara diqqət yönəldən rəsmi Bakı, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin siyasi və ya hərbi yolla həllinin hüquqi bazasını daha da gücləndirmək, prosesdə Azərbaycanın lehinə qərarların qəbulu üçün, yalnız Avroatlantik strukturlar və həmin strukturlarda birləşən ölkələrin dəstəyi ilə kifayətlənməyib, bu məsələdə siyasi coğrafiyanı bir qədər də genişləndirərək Latın Amerikasının ölkələrinin də dəstəyini qazanmağın vacibliyi faktını ortaya qoymuşdu. [11, s.9]

Vurğulamaq lazımdır ki, bu qəbildən olan addımların kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliyinə nail olmaq üçün 21 sentyabr 2012-ci ildə Azərbaycan Diplomatik Akademiyasının yeni tədris kompleksinin açılışı mərasimində iştirak edən Prezident İlham Əliyev, buradakı çıxışında Azərbaycan xarici siyasətinin prioritet istiqamətləri mövzusunda “Yeni qitələrə çıxış strategiyası”nı müəyyən etmiş, onun miqyas dairəsinin genişləndirilməsi üçün bir sıra tövsiyələr vermişdir.

İrəli sürülmüş plan üzrə xarici siyasət yürüdən cənab Prezident, məhz bu teoriyadan çıxış edərək qısa müddət ərzində Latın Ameri-

kası ölkələrində Azərbaycan səfirliklərini təsis etdi və bu gün artıq Panama, Kolumbiya, Meksika, Peru kimi Latın Amerikasının ölkələrində Azərbaycanın diplomatik səfirlikləri fəaliyyət göstərməkdədir.

Qeyd edə bilərik ki, hazırda rəsmi Bakı, Latın Amerikasının ölkələri ilə bir çox proqramlayihələr çərçivəsində və müxtəlif sahələrdə əməkdaşlıq edir. [13] Və məhz bu əməkdaşlığın nəticəsidir ki, xarici siyasətimizin əsas xətti olan Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli prosesinə təkan verə biləcək bir sıra mühüm qərarlara nail olunmuş, qlobal imicimizin daha da irəli götürülməsi, habelə ölkə iqtisadiyyatımızın daha yüksək səviyyədə inkişaf etdirilməsi baxımından olduqca effektiv nəticələr əldə edilmişdir.

Təsədüfi deyildir ki, məhz Azərbaycan hökumətinin məqsədyönlü və uğurlu fəaliyyəti nəticəsində Latın Amerikasının ölkələrindən Panama, Kolumbiya, Meksika, Peru Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və münaqişə nəticəsində baş vermiş Xocalı soyqırımını ilə bağlı çox dolğun sənəd qəbul edərək beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın haqq işinə siyasi və hüquqi dəstəyi təmin etmişlər. [7, s. 98,100,107,15; 14]

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Afrika, Asiya və Latın Amerikasının ölkələrinin davamlı inkişaf səylərinə öz töhfəsini verib. <http://news.milli.az/politics/217052.html>
2. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin prioritetləri. <http://www.azconsulate.kz/tau.kz/index.php/azbaycan/2012-05-03-11-47-13>
3. Azərbaycanın xarici siyasəti: təsir edən amillər və prioritetlər. <http://azerbaycanli.org/az/page242.html>;
4. Həsənov Ə.M. Azərbaycan Respublikasının milli inkişaf və təhlükəsizlik siyasəti. B.:Letterpress, 2011, s. 28-29
5. Həsənov Ə.M. Heydər Əliyev və Azərbaycanın milli təhlükəsizlik siyasəti: əsas məqsədi, vəzifələri və icra mexanizmləri// Heydər Əliyev və inkişafın Azərbaycan modeli. Bakı, 2010, s. 32-48
6. Həsənov Ə.M. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti: Dərslik. B.: Azərbaycan, 2005, 72 s.
7. Xocalı soyqırımının tanınması.<http://files.preslib.az/projects/khojali/azkhojali/g15.pdf>. Rus dilində
8. <http://www.mfa.gov.az>

9. Azərbaycan развивает отношения со странами Латинской Америки. <http://www.echo.az/article.php?aid=23391>
10. <http://www.mfa.gov.az/files/file/Azerbaijan%20-%20Meksika%20munasibetleri%201.pdf>
11. Аббасов Тофик. Азербайджан и Латинская Америка: перспективы сотрудничества и преодоление «армянского барьера»; Азербайджан развивает отношения со странами Латинской Америки. <http://1news.az/authors/140/20120730123405572.html>
12. İlham Əliyev Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpasının 20-ci ildönümünə həsr olun-

muş rəsmi qəbulda iştirak etmişdir. 17 oktyabr 2011, 19:15 <http://www.president.az/articles/3327>

13. İlham Əliyev: Xaricə sərmayə üçün Asiya və Latin Amerikası ölkələri cəlbədicə görünür. <http://www.marja.az/financial/news/invest/item>

14. Latin Amerikası Xəbər Agentlikləri Birliyinin saytında “Xocalı - bəşəriyyətə qarşı cinayət” sərəlvhəli məqalə yerləşdirilmişdir <http://azertag.com/node/1198067>

15. Müstəqil Azərbaycan ulu öndər Heydər Əliyevin möhkəm təməl üzərində ucaltdığı əzəmətli abidədir. <http://www.customs.gov.az/az/news-1458.html>

*Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Rəyasət Heyətinin Mərkəzi aparatı*

THE ROLE AND IMPORTANCE OF BILETERAL RELATIONS BETWEEN LATIN AMERICA COUNTRIES AND AZERBAIJAN REPUBLIC IN FOREIGN POLICY

B.M.Seyidov

The article reflects the priorities of the foreign policy of the Republic of Azerbaijan, history of cooperation with Latin American countries, the analysis of the main tracks of bilateral relations. Additionally, the following article underlines the significance of economic, political, cultural cooperation of these countries, and so on. The article explores the influence of opportunities of Latin America in finding the solution for Nagorno-Karabakh conflict.

Keywords: *Latin America, South Caucasus, diplomacy, embassy*

РОЛЬ И ЗНАЧИМОСТЬ ДВУСТОРОННИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ И СТРАНАМИ ЛАТИНСКОЙ АМЕРИКИ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ

Б.М.Сейдов

Статья отражает приоритеты внешней политики Азербайджанской Республики, истории сотрудничества со странами Латинской Америки, анализа главных путей развития двусторонних отношений. В данной статье также подчеркивается значимость сотрудничества в экономической, политической, культурной сферах этих стран, и т.д. В статье рассматриваются вопросы влияния Латинской Америки на поиски решения Нагорно-Карабахского конфликта.

Ключевые слова: *Латинская Америка, Южный Кавказ, дипломатия, посольство*